

Сергій Кулешов

доктор історичних наук, професор
нумізмат-дослідник
(Київ), Україна

Dr. Sergei Kuleshov

Doctor of History, Professor
numismatist researcher
(Kiyiv), Ukraine

СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДЕНАРІЙ ЗІ СЛОВ'ЯНСЬКИМИ (?) РУНАМИ EUROPEAN MIDDLEAGE DENARIUS WITH SLAVONIC (?) RUNES

Анотація

У повідомленні розглянуто срібний західноєвропейський денарій з незвичними знаками на реверсі. На думку автора, ці знаки є рунами балтійських слов'ян. Зроблено припущення, що монета карбована ободритами в XI або XII столітті. У повідомленні розглянуто срібний західноєвропейський денарій з незвичними знаками на реверсі. Каміні з деякими аналогічними рунами на нашій монеті були знайдені в німецькій землі Мекленбург, яку з ранніх середніх віків населяло слов'янське плем'я ободритів (бодричів). Щодо ободритів, то, як зазначає у своїй монографії, присвяченій цьому племені, німецький вчений А. Пауль, знайдені під час археологічних розкопок в ободритській фортеці Добінмонети XI-XII століть були місцевими наслідуваннями саксонських, данських, візантійських і арабських монет.

Можна припустити, що наш денарій, виходячи з напису на реверсі, також було карбовано ободритами.

Summary

The article deals with the silver Western European Denarius (Penny) with unusual signs on the reverse. We assume these signs are runes of the Baltic Slavs. It is assumed that the coin is embroidered in the XI or XII centuries. The report deals with the silver Western European Denarius with unusual signs on the reverse. It is assumed that the coin is embroidered in the XI or XII centuries.

Stones with some similar runes on our coin were found in Germanic land Mecklenburg, which from the early Middle Ages inhabited the Slavic tribe of obodrites. As for the obodrites, the German scientist A. Paul, as noted in his monograph devoted to this tribe, found during archaeological excavations in the Obodrin Fort, Dobin, the coins of the XI-XIII centuries were local imitations of Saxon, Danish, Byzantine and Arabic coins. The same author's notes the prevalence of the Denarius of the Apostolic Prince Henry Lyubitsky (1093-1127), which were quite original imitations of the Ottoman III and Adelheidadenarians. They depict a temple with an adorned roof and a fence, and on the other side it is a cross with unusually wide rays inside the ornamented geometric patterns. We can assume that our Denarii, based on the inscription on the reverse, were also minted by obodrites.

Ключові слова: західноєвропейський денарій, балтійські слов'яни, руни, ободрити.

Key words: Western European denarius, Baltic Slavs runes Baltic, Obodrites.

В одному приватному нумізматичному зібранні зберігається монета, що за зовнішнім виглядом подібна срібному західноєвропейському денарію IX-XII століть (Рис. 1). Її діаметр – 20 мм, вага – 1, 30 гр. За всіма ознаками вона оригінальна.

Відомості щодо її походження відсутні. Є інформація, що її знайшли в Україні, але обставини, час і місце знайдення невідомі. Аналогів цій монеті нами не знайдено.

На аверсі проглядається зображення голови у профіль вправо, яка увінчана лавровим вінком; навкруги неї є залишки напису латиною. На реверсі напис у три рядки. Монета карбована на вирізаному кружку за звичайною технологією виготовлення монет в Європі у середні віки. Майстри, які різали штемпелі монети, не були дуже вправними у монетній справі. Зображення голови на аверсі варваризоване (Рис. 2), літери, як на аверсі, так і на реверсі, вирізані досить неохайно, частина з них недокарбована.

На аверсі залишки напису латиною: «+R (чиН ?)CN.....VS». Дві літери наприкінці напису («V, S») мають подвійний контур як наслідок подвійного удару. Проте найцікавішим є напис на реверсі, що виконаний незвичними знаками. На нашу думку, ці письмові знаки – руни балтійських слов'ян. Частину цих знаків (Рис. 3) можна побачити на каменях, знайдених в Ной-Штреліці (Німеччина, нині земля Мекленбург-Передня Померанія) у 1826 р. (Рис.4) і досить добре описаних у літературі¹.

З неідентифікованих чотирьох знаків (Рис. 5) тільки знак подібний літері «P» (№ 8) має аналогії з нортумбрійською (тобто рунами, що застосовували англосакси VII-VIII ст. в Англії) руною Winn². Проте, мабуть цей збіг випадковий. Знак № 7 вражає майже повною подібністю до кириличної літери «Д», а знак № 9 є або недокарбованим «О», або ідентичним латинській літері «G». Знак, схожий на «бумеранг» (№ 6) не має ніяких аналогій або є недокарбованим, через що і не може бути ідентифікованим.

Деякі руни начебто поєднані між собою (№№ 8, 4 і 5), що характерно для деяких скандинавських рунічних написів³.

Каміні з деякими аналогічними рунами на нашій монеті були знайдені в німецькій землі Мекленбург, яку з ранніх середніх віків населяло слов'янське плем'я ободритів (бодричів). Місто з фортецею Мекленбург (слов'янський Мікулин Бор) значний час було столицею ободритів, а наприкінці XI століття вона була перенесена до міста Любиці (біля сучасного Любека). Слід зауважити, що балтійські слов'яни мали певну практику випуску монет. Проте досить вишукані зразки монет балтійських слов'ян, на кшталт німецьких, відомі тільки за часи останніх десятиліть незалежного існування їх племен, тобто середини – другої половини XII століття. Наприклад, це денарії князя гавелян Прибіслава-Генріха, брактеати Якси Копаницького (Кьопенікського) – князя шпревянабо Яромара, князя Рюгена (Рис. 6). Більш ранні випуски, тобто XI століття, представлені, зокрема, на останніх аукціонах (десь з 2012 року) Варшавського нумізматичного центру (польськ. Warszawskie Centrum Numizmatyczne – WCN) узагальнено як монети західних слов'ян (оскільки прив'язка їх до певного регіону фактично неможлива), є примітивними наслідуваннями переважно німецьких монет, рідше – чеських, англійських та польських.

Щодо ободритів, то, як зазначає у своїй монографії, присвяченій цьому племені, німецький вчений А. Пауль, знайдені під час археологічних розкопок в ободритській фортеці Добін монети XI-XII століть були місцевими наслідуваннями саксонських, данських, візантійських і арабських монет⁴. Цей же автор відзначає поширеність денаріїв ободрицького князя Генріха Любицького (1093-1127), що були

¹ Громов Д. Славянская руническая письменность: факты и домыслы / Д. Громов, А. Бычков. – М.: София, 2005. – С. 143-156, С. 189-190.

² Платов А. Руны: два тысячелетия магической традиции / А. Платов. – М.: Вече, 2011. – С. 152.

³ Там само. – С. 304-307.

⁴ Пауль А. Балтийские славяне: от Рерика до Стариграда / А. Пауль. – М.: Книжный мир, 2016. – С. 274.

досить оригінальними наслідуваннями денаріїв Оттона III та Адельгейди¹. На них зображено храм з прикрашеним дахом та огорожею, а на іншому боці – хрест з незвично широкими променями, що всередині орнаментовані геометричними візерунками.

Можна припустити, що наш денарій, виходячи з напису на реверсі, також було карбовано ободритами. Не висловлюючи гіпотез щодо прочитання цього напису (залишимо це фахівцям рунознавцям), звернемо увагу на аверс монети. Незвичною є наявність на зображенні голови з лавровим вінком. Після монет Каролінгів його не часто зображали на середньовічних монетах. Зображення вінка можна побачити тільки на деяких портретних монетах імператорів Священної Римської імперії Оттона III і Конрада II. Напис, що виконано латиною, і начебто зображення хрестика перед написом свідчать про належність імітента до християнства. І якщо перша літера дещо спотворена літера «Н», то можливо, що повністю він був «+ HENRICVS». Причому є два варіанти чия голова зображена.

Перший – голова якогось з Генріхів імператорів Священної Римської імперії – Генріха II (1000-1024), Генріха III (1039-1054), Генріха IV (1054-1106), Генріха V (1106-1125). Проте невідомо, чи присягали ободрити якомусь з цих імператорів і чи надавали у цьому разі імператори їм право монетного карбування. Другий варіант – це зображення вже згадуваного вище князя ободритів Генріха Любицького. Він був нащадком християнської династії ободритських князів і присягав на вірність саксонському герцогу Магнусу (1072-1106). Оскільки Генріх керував союзом балтійських слов'ян і його називали королем, то він цілком міг уподобити себе нарівні імператора і увінчати себе лавровим вінком.

Література

1. Громов Д. Славянская руническая письменность: факты и домыслы / Д. Громов, А. Бычков. – М., София, 2005. – 384 с.
2. Пауль А. Балтийские славяне: от Рерика до Стариграда / А. Пауль. – М.: Книжный мир, 2016. – 544 с.
3. Платов А. Руны: два тысячелетия магической традиции / А. Платов. – М.: Вече, 2011. – 448 с.

References

1. Gromov, D., Bychkov, A. (2005) *Slavjanskajarunicheskajapis'mennost': fakty i domysly* [Slavonic runic writing: facts and speculation]. – Sofija [in Russian].
2. Paul, A. (2016) *Baltijskieslavjane: ot Rerikado Starigrada* [Baltic Slavs: from Rerik to Starigrad]. – Moskva, Knizhnyj mir [in Russian].
3. Platov, A. (2011) *Runy: dvatysjacheletijamagicheskoj tradicii* [Runes: two millennia of magical tradition]. – Moskva, Veche [in Russian].

Ілюстрації

Рис. 1.

Рис. 2.

¹Пауль А. Балтийские славяне: от Рерика до Стариграда / А. Пауль. – М.: Книжный мир, 2016. – С. 62.

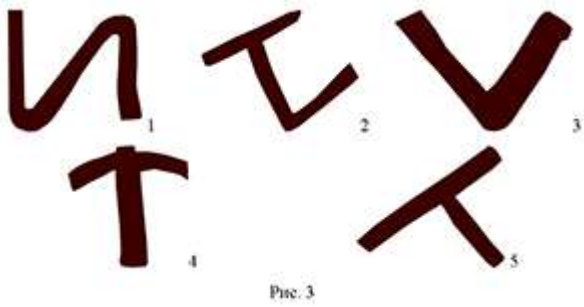

Рис. 3.

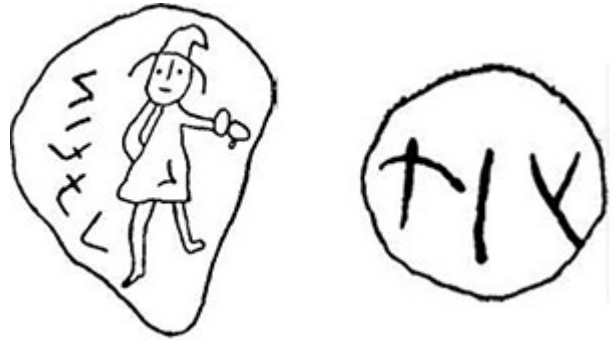

Рис. 4. Каміні №9 та № 10 з рунами з Ной-Штреліца.

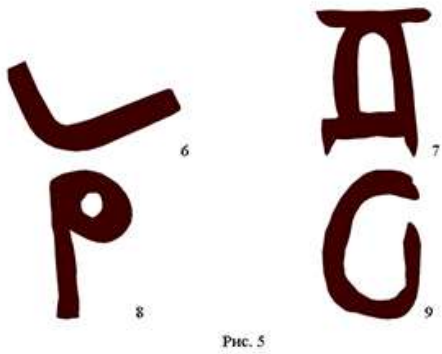

Рис. 5.

Рис. 6. Монети балтійських слов'ян XII ст.: брактеати Якси Копаницького (Jaxavon Kōrepnick), середина XII ст.; денарії Прибислава-Генріха, до 1150 р.; денарії Яромара Рюгенського кінець XII ст.-початок XIII ст.